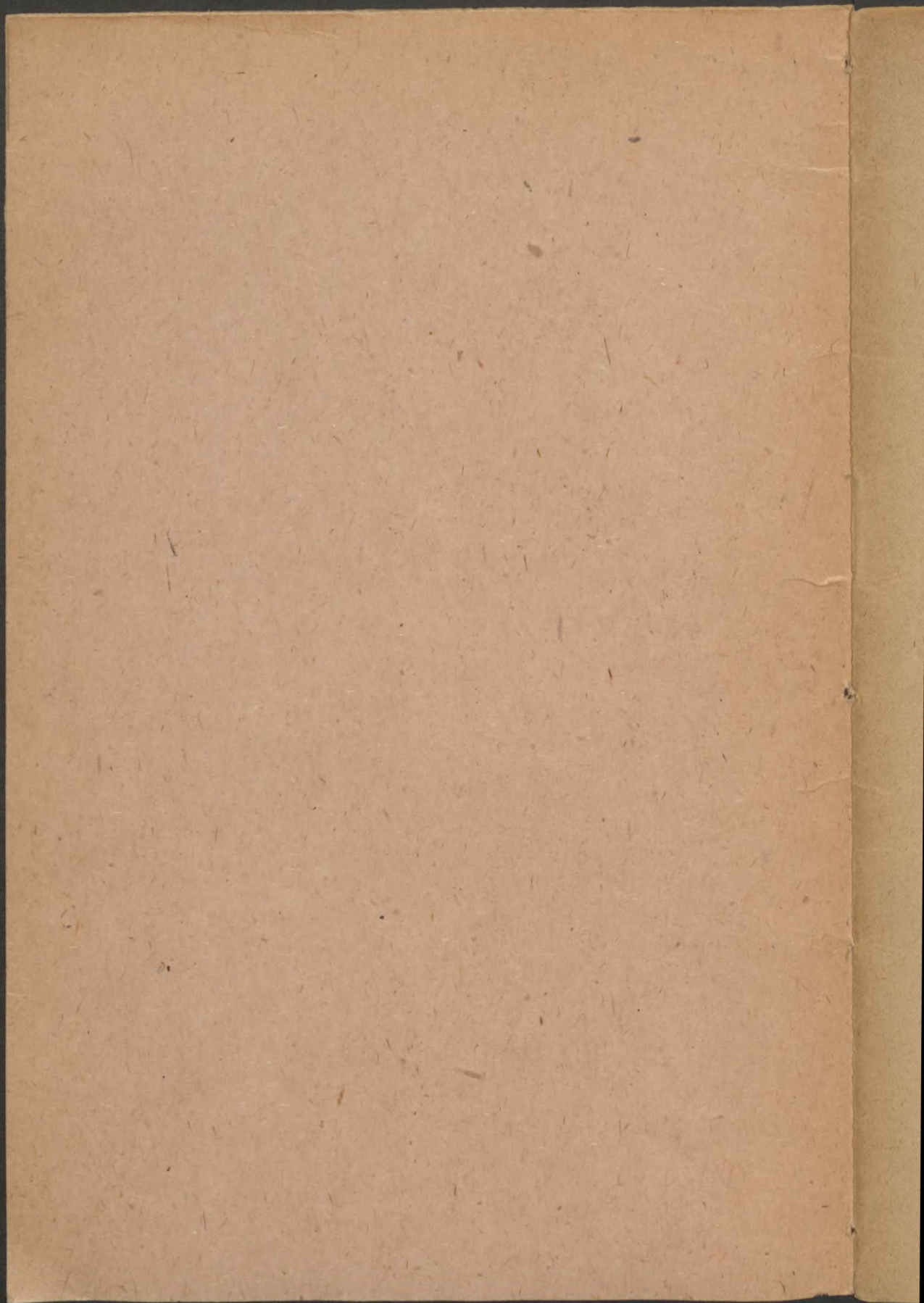

145.361

145361

ŐSI EGYHÁZALKOTMÁNYUNK VÉDELMEBEN

II.

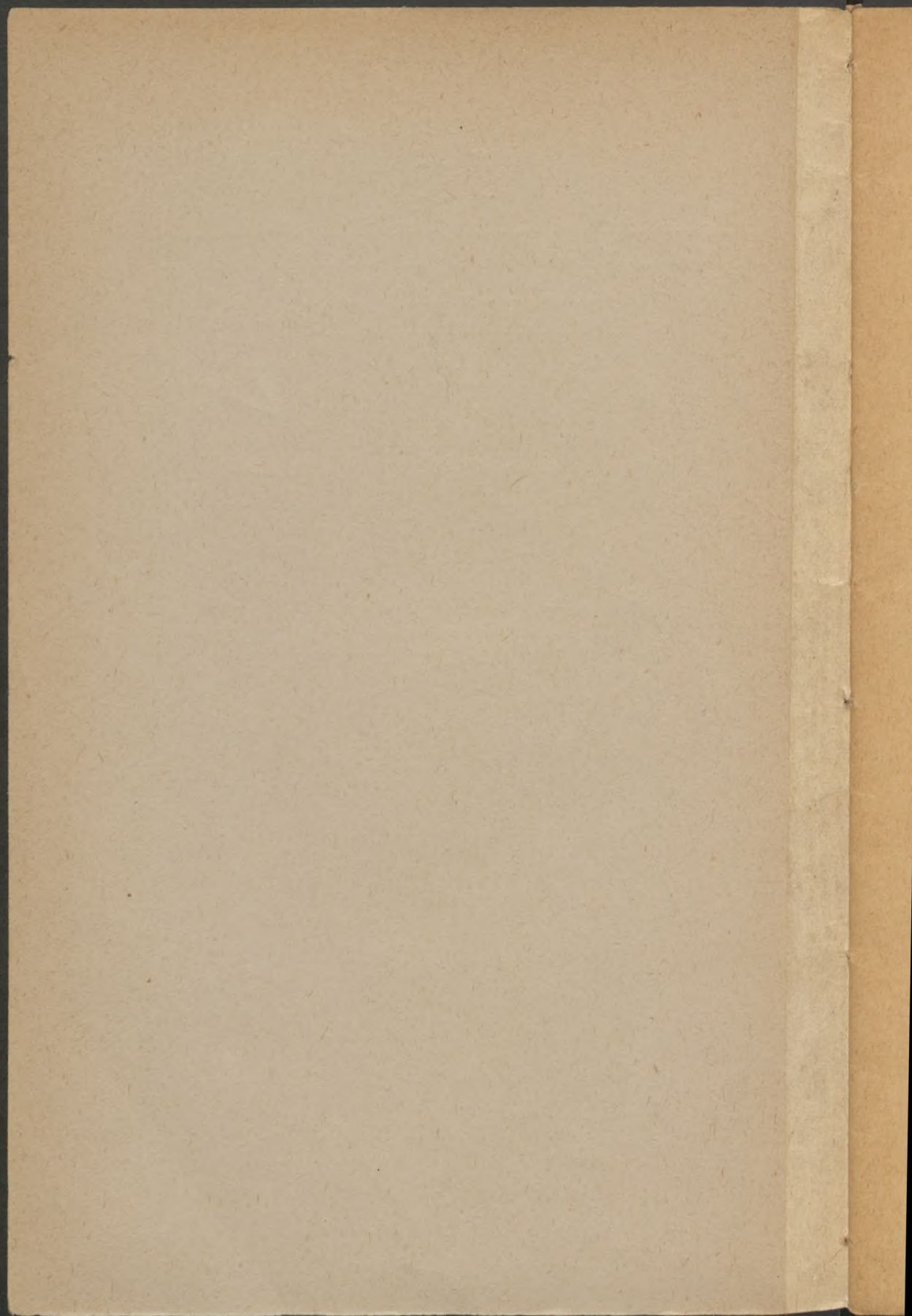
(Válasz dr. Zoványi Jenő: Mit értettek presbyter
alatt a 16. században? című tanulmányára.)

IRTA:

DR. MIKLÓS ÖDÖN

nagycsepelyi ref. lelkipásztor,
a pápai theol. akadémia volt rendes egyháztörténettanára.

PÁPA, 1944. FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDA.

ŐSI EGYHÁZALKOTMÁNYUNK VÉDELMEBEN

II.

(Válasz dr. Zoványi Jenő: Mit értettek presbyter
alatt a 16. században? című tanulmányára.)

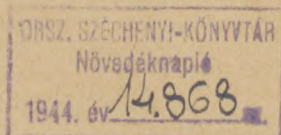
IRTA:

DR. MIKLÓS ÖDÖN

nagycsepelyi ref. lelkipásztor,
a pápai theol. akadémia volt rendes egyháztörténettanára.

PÁPA, 1944. FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDA.

145.361

A „presbyter” jelentése a magyar reformációban.

Zoványi Jenő dr. a könyvem ellen intézett támadását követő válasziratomra¹ folytatásként egy háromoldalas röpiratot adott ki, melynek címe: »Mit értettek presbyter alatt a 16. században?«² Igyekszik ebben alátámasztani azt a korábbi ötletét, amely szerint a Méliusz-féle Majores 19. cikkében szereplő kifejezés, »aut in Synodis aut in Presbyterorum collegio« történetik az ordináció, lényegileg mindkét esetben a »papok testületét« jelölné, legfeljebb a presbiterek kollégiuma alatt Méliusz a kath. ordinációban részesült papokat értette.³ Ellenvetésemre jelenlegi cikkében módosította ezt az elgondolását akként, hogy szerinte Tiszántúlon voltak olyan zsinatok, amelyen csak papok és olyanok, ahol rajtuk kívül a rektorok is résztvettek. Nyilván most már a »presbyterorum collegium« alatt csak a papokból álló zsinatot érti, bár ezt kifejezetten még nem ismerte el. Arra persze távolról sem gondolt most sem, hogy ez a papokból álló »zsinat« valami különleges testület lehetett, mert hiszen akkor már el kellene ismernie az én állításaim igazságát. Inkább felveszette ezt az újabb önkényes magyarázatát a zsinatról, aminek alapjául az utóbbi években gyakorolt tudományos módszere szerint ismét egy latin kifejezés értelmének vélt felderítése szolgálna. E szerint a 16. században »presbyter« alatt csak általában papokat értettek s nem esetleg valami különleges testület tagjait is.

¹ Miklós Ödön: A magyar protestáns egyházalkotmány kialakulása a reformáció századában (Pápa, 1942.). Zoványi Jenő: Akadémikus, céhbeli és dilettáns egyháztörténetírók (Budapest, 1943.). Miklós Ödön: Ősi egyházalkotmányunk védelmében (Pápa, 1943.).

² H. és é. nélkül.

³ Zoványi: Akadémikus stb. 10. l.

1. Válaszul mindenekelőtt leszögezem, hogy soha és sehol sem mondtam vagy írtam, mintha a presbiter kifejezés alatt csak az általam presbiteriumnak jelzett kollégium tagjait kellene értenünk. Azt ellenben állítom most is, hogy ahol a forrásokban presbitériumról van szó, ott egyháztanácsot értett alatta mindenkor az egyházjog, amióta ez a tudomány egyáltalán létezik. Zoványi Jenő az első, nemcsak a magyar, de a világ valamennyi kánonjogásza között, aki szeretné elhíttetni a dologhoz nem értőkkel, hogy a magyar forrásokban szereplő presbitérium a »papok testületét« jelenti, mely lényegében azonos a zsinattal.

Természetesen nevezte néha a hazai protestáns egyházjog is a papokat általában presbytereknek, bár jobban szerették a pastores vagy ministri kifejezést. Amiből azonban még nem következik, hogy ahol a vita magja van, illetve ahová Zoványi szeretné a súlypontját áthelyezni, neki van igaza. A kérdés az, vajjon egy olyan intézmény létezett-e a magyar reformáció ősi alkotmányában, amelyet »presbyterium«-nak vagy a presbiterek kollégiumának neveztek és a zsinattól megkülönböztették, mint Méliusz tévé, miután egy abból kivált testület vala és tagjait különösképpen presbitereknek hívták? Itt van a vita lényege. Volt-e, vagy nem volt-e ilyen intézmény? Mutatnak-e vagy sem ennek létére adataink? Teljesen mellékes mindenféle szómagyarázat ott, amikor az adatok maguk beszélnek.

Engedjük tehát szólni ezeket, éppen ott, ahová Zoványi vitte a kérdést, vagyis egyelőre a Tiszántúlra.

Kétségtelenül igazság az, hogy az általa kétségbevonott »valamiféle tanácsbírói kar« tagjai természetesen elsőrenden papok voltak, sőt, amint arra éppen könyvem megjelenése óta közzétett cikkemben utaltam, még a püspök tagjai is, külön ordo nélkül, így »presbytereknek« egyszerűen papi tisztük folytán is nevezhetők voltak. A presbyter kifejezés tehát csak ott mutat presbitériumi tagságukra, ahol *feladatkörük* jelzi nevüknek sajátos használatát. Ez pedig mindenképpen döntő!

Nemcsak a Majores 19. cikkében felállított alternatíva mutat erre, amint annak természete már megkülönböztetést rejt magában. A latin »aut Caesar aut nihil«-jéről bizonyosan senki sem merné állítani, hogy a kettő voltaképpen egy, — ilyen fogalomzavart Méliuszról sem lehet feltenni. Nagyon is tisztában volt ő azzal, hogy kánonjogilag lényegesen más a »zsinat« és más a »presbiterek kollégiuma«. Történelmileg teljesen megérthető a

helyzet. A középkori fraternitások élén álló, rendszerint négytagú széniori kar, szabályzatában biztosítva ülésezhetett külön, — így egy kollégiumot alkotott. A reformáció elterjedésével ennek a kollégiumnak első széniora átvette az ordinálást. Méliusz tehát egyszerűen biztosította azt továbbra, most már a protestáns törvényhozás területén, a széniorokollégium számára, amit a zsinatok összeülése alkalmából amúgyis a széniorok végeztek. Így egészen természetes, ami a 19. cikkben mondatik: az ordináció akár a zsinat, akár a presbiterok kollégiumának összeülésekor egyaránt végezhető »az egyház tudós és tanult főpapjai és szuperintendense által«. Nincs benne semmi különleges, a protestáns egyházjogi a fejetetejére állító rendelkezés, mintha általa Méliusz a kath. ordinációban részesült papokat megkülönböztette volna!

Ugyanezt a helyzetképet tükrözteti a Majores 32. és 33. art. is, megnevezve e kollégium egyes tagjainak különleges hivatali nevét. A 32. elrendeli, hogy »singuli Ecclesiae Seniores et Presbyteri sub certo catalogo suae fidei commissos habeant et praesint illis« a másként bekövetkezhető zavarok miatt. »Ne fiat confusio inter decanos aut decuriones, quisque igitur eos gubernet, qui sub dioecesia sua degunt«, egészíti ki Méliusz a rendelkezést, amiből csak világos, hogy a »presbyter«-ek alatt itt különleges hierarchákat és nem az összes papokat érti a törvény? Elvégre abból csak nem támadt zavar, ha valamely pap esetleg két vagy három egyházat adminisztrált, amelyet díjlevele vagy vocatio-ja állása elfoglalásától kezdve biztosított neki? Ellenben abból feltétlenül zavar keletkezhett volna, ha valamelyik szénior vagy presbiter a határok mentén másik egyház dolgába avatkozik, mint amelyik felett valójában illetékes! Az »inter decanos et decuriones« hasonlóan világosan mutatja, hogy itt a középkori dékánnak megfelelő és annál alacsonyabb tisztségekről van szó, mert a »decurio« alatt talán mégsem lehet közpapot érteni?

Még világosabb a 33. artikulusz, amelyet Kiss Áron úgy fordított, hogy »a széniorok tudta nélkül« nem változhatnak helyeikről a papok, amint azt az ország többi protestáns kánonai hasonlóan előírják. Az eredeti latin szövegben azonban nem az áll, hogy »sine scitu Seniorum«, hanem, hogy némely szómagyarázókat egyenesen megbosszantson: »sine scitu Presbyterorum«. Vajjon Zoványi szerint »az összes papok tudta nélkül«

értendő itt a szöveg? Méliusz ilyen felesleges intézkedést tett volna? Vagy egyáltalán a 16. században a zsinatokon bejelentették azt, hogy az elmúlt zsinat óta, ki hová változott? Tudni kellett ellenben arról az egyházi hatóságnak, amelynek kötelessége volt a rendre és a törvény betartására ügyelni, akiket aztán Méliusz *presbitereknek jelölt ebben a szövegben*. Hát itt is azt jelenti a presbiter kifejezés, mint esetleg másutt?

Am menjünk tovább! Zoványi hivatkozik a Gönczi-féle artikulusokra, mint amelyek már elrendelik, hogy a tanítók is résztvegyenek a zsinatokon. Vagyis szerinte lehetséges volt olyan zsinatok tartása, — a vonatkozó pontokban persze semmi szó ilyesmiről, — amelyen csak papok és olyan, ahol papok és tanítók egyaránt résztvettek. Hát ilyen természetű jogi megkülönböztetést sem csináltak atyáink sohasem, mert az iskolatanítók, akiket ők gyűléseikre beköveteltek, éppolyan papi képzettségűek, sőt papok valának, mint a rendes paróchusok (v. ö. különösen 16. és 24. art.). Tiszántúlon jónéhány ekkleziában a »rector scholarum« egyuttal másodlelkész volt s mint ilyen, pl. Károli Péter Váradról, egyenesen tagja a presbiterek kollégiumának.⁴

Ugyanezek a Gönczi-féle artikulusok, vagyis a Minoresnek nevezettek, a 20. kánonban pontosan megismétlik a Majores 32.-ből már általam idézetteket. »Ecclesiarum Seniores et Presbyteri« nevezik azt a hatóságot, amelynek kötelességévé teszik, — még mindig, vagyis 1567 után tíz év múlva ismételten, — az egyházak jegyzékbe foglalását. Ami kettőt bizonyít. Az egyik az, hogy ezek a presbiterek a valóságban *vezetőpapok* valának, a másik pedig arra mutat, hogy a határok belkörüleg még mindig nem voltak megállapodottak. Másszóval a széniorokat, de leginkább a presbitereket, alkalmilag maga a kollégium jelölte ki, akik állomáshelyükről időnként változtak, így az egyházakat *elérhetőségük szempontjából egyszer egyik, másszor másik presbiter hatásköre alá adták*. Éppen ez az egyik bizonyítéka annak az itt is, mint a másutt tényleg bizonyítható, de itt Tiszántúlon csak feltételezhető gyakorlatnak, hogy a presbiterek kijelölése a presbiterkollégium vagyis a presbitérium útján ment végbe.

⁴ Lampe—Ember: Historia eccl. ref. in Hung. (Utrecht, 1728.) 179. l. V. ö. 47. l.

A borsodgömörkishonti 25. art. pl. az ilyenek állomáshelyének kijelölését egyenesen a püspökök széniorának tartja fenn. Atyáink nagyon örködtek azon, hogy a vezetésre hivatott és alkalmas egyházi személyek a rájuk bízott munkakörben feladatukat teljesíthessék még akkor is, ha netán helyükről változni akartak.

Mit tudtunk meg eddig a tiszántúli kánonokból? Megállapítottuk azt, hogy 1. presbitereknek hívták ezen a területen azokat a felettes hatósági papi személyeket, akik a széniorok mellett működtek, 2. általában presbitereknek nevezték a széniorokat és egyéb tisztséget viselőket mintegy gyűjtőnévvel, mert 3. egy presbitériumnak vagy a presbiterek kollégiumának nevezett testületnek egyformán tagjai voltak.

Méliusz tehát csakugyan olyant értett a »presbyterorum collegium« neve alatt, »aminek tudott a létezéséről és semmi esetre sem olyant, ami az előadottaknál fogva nem létezhetett«. mihez jellemzésül csak azt jegyezzük meg, hogy a »presbyter« kifejezést sem Méliusz, sem Gönczi Kovács György a maga kánonaiban más értelemben, illetve a közpapokra vonatkoztatva, egyetlen alkalommal sem használta.

2. Zoványi a Méliusz-féle »presbyterorum collegium« kifejezésben szereplő »presbyter« értelmét kívánta megvilágítani, amihez segítségül hívta a komjáti, majd a Kanizsai Pálfi-féle kánonokat. Ezeknek viszont az a hiányuk, hogy bár az ország egész nyugati felét (Felsődunamellék, Dunántúl és a hódoltság) hatáskörük alá vonják, valójában csak a királyi Magyarország 16. századvégi egyházalkotmányi helyzetét tükröztetik, melynek kifejlődése a keleti részekről némileg eltért. Így elsőrenden abban, hogy a presbitériumnak azt a formáját, melynek tagjai a széniorokon kívül egyebek is, jó ideig nem alkotta meg.

A Dunántúl legrégebbi szervezetéről, a sopronvidéki alakulatról tudjuk, hogy vezetőségét még 1591-ben is egy négytagú, nyilván csak a korábbi fraternitások első szénioraiból álló testület alkotta. Nemkülönbén áll a helyzet a Bejthe-féle századvégi alakulatban, amelynek eleinte csak háromtagú szénioratus állt az élén, bár neki még módjában volt ezen a berendezésen a századforduló táján okvetlenül változtatni.⁵ Természetesen nem lehetetlen, hogy alkalmilag segédkeztek egyesek a szé-

⁵ V. ö. könyvem 146—148. l.

nioroknak hivatalos teendőikben a Herczegszőlősi artikulusok mintájára (3., 4., 5. art.) már korábban is. Felsődunamellék egyházhatósági szervezete még később alakult ki, ahol csak 1617-es kelettel van szó presbiteriumról. A nyugati részek, a jelek szerint, a középkori fraternitási szervezeten sokáig nem változtattak, nyilván azért, hogy fel ne tűnjék, mintha ők azon jelentősen módosítottak volna.

Ezek az adatok világosan utalnak arra, hogy nem lévén ilyen tisztségük, a presbyter nevet alkalmazni sem volt módjukban másokra, mint általában a papokra. A presbyter és pastor fogalom ezért náluk hivatalos használatban egyet jelentvén, ugyanígy alkalmazták kánonaikban is. Ha Zoványi ezekből vett bizonyítékokkal akarja igazolni, hogy a presbyter kifejezés a 16. században csak papot jelentett, úgy arra azt jegyezzük meg, hogy rossz helyen kereskedik, mert történelmileg itt némileg más a helyzet, amit könyvem megfelelő helyén fel is tártam.

Kanizsai Pálfi János ennek ellenére már 1617-ben azt írja,⁶ hogy Szenci Csene Péter püspököt a felsődunamellékiek »impositione manuum presbyterii« avatták fel, mely testület ilyen formán ekkor már ott is létezett. Tagjainak számát ez időből még nem ismerjük. A komjáti kánonok ellenben már pontosan húsz főből állónak mondják és a püspök és széniorok eme társait »judices« nevezik (II. 10.). A Majoreshez hasonlóan a »szent presbitérium« (I. 10. V. 16.) tagjait egyébként presbiterek vagy széniorok néven említik (I. 9.), ahol éppen nem a közpapok, hanem kifejezetten jurisdikcionális feladatokat végző magasabb tisztségekről van szó. Vagyis már ezek a kánonok is használják és ismerik a presbiter kifejezést, mint a presbitérium tagjainak megkülönböztető nevét éppúgy, mint az országban egyebütt.

Az sem áll, mintha Kanizsai Pálfi János lett volna az első, aki a maga kánonai révén állította hivatalba az ilyen presbitereket, mint a széniorok segítőtársait a traktusokban, akik azután helyet kaptak a szuperintendencia presbiteriumában. Ezek a presbiterek eme minőségükben Dunántúlon már 1618-ban hivatalban voltak, amint az a kerület régi jegyzőkönyvéből minden

⁶ Magy. Prot. Egyh. tört. Adattár, VII. k. 197. l.

kíváncsi kielégítő pontossággal kiderül.⁷ Nem Kanizsai tehát az »új értelemben vett presbitériumnak első szervezője«, amint azt Zoványi vélne, mert megelőzték még a felsődunamellékiek is, a saját területén pedig mindenképpen az előde, Patay János. Illetve, ahogyan sejtjük, még maga Bejthe István, a református egyházszervezetnek Dunántúlon legelső püspöke.

Éppen ezért Kanizsai Pálfi János nem újdonságként, hanem mint a magyar egyházalkotmány régismert terminus technikusait magyarázta meg a »presbyter« hármas jelentését. »Általában (communiter) az összes papokat, — mondja kánonában —, azután sajátképpen a széniorokat, szűkebb értelemben pedig a széniorok segítőtársait mondjuk és értjük presbitereknek«. Teljesen azonos értelemben használják a komjáti kánonok a Zoványi idézte III. szakasz címében, amikor »de presbyteris communiter sic dictis seu pastoribus ecclesiarum« írnak, vagyis a Kanizsai által első helyen jelzett értelmezést ugyanazon latin szóval (communiter) adják vissza, Kanizsai előtt évekkel, teljesen másik területen. Bizonyosságául annak, hogy nem Kanizsai találta fel ezt a szómagyarázatot, hanem az ország különböző területein jóval előbb közismert és használt terminus technikus vala!

3. Áttérhetünk ezek után a tarcali cikkekre, melyeket szintén a maga állítása bizonyosságként vélt felhasználni Zoványi. Szerinte hiba, sőt zavar van bennük, mert a »latin szöveg presbitérium szava, mely másutt, ahol elferdíthetetlenül papságot jelent, úgy van hagyva a magyar fordításban is, egy cikkben mégis le van fordítva egyházi tanácsnak«. Zoványi szerint tehát presbitérium = papság, legalább a tarcaliaknál, amit a puritánusok egy pontban meghamisítottak.

Valójában pedig a tarcali cikkeken sehol sem fordították a puritánusok a presbitériumot papságnak, valamint sem elferdíthetetlenül, sem elferdítve nem jelent a presbitérium kifejezés ilyesmit sem itt, sem egyebütt a világon.

Úgy a tarcali zsinaton, mint a puritánusok fordításának készítése alkalmával ugyanis a következők történtek. E cikkek, mint az köztudomású, Béza munkáját tartalmazzák, amelynek általuk készített átdolgozása V. (az anyaszentegyházról szóló) fejezetében a tarcali atyák bizonyos módosításokat eszközöltek.

⁷ U. o. VIII. k. 23. l.

A változtatások oka abban a különbségben rejlett, amely a Béza-féle egyházalkotmányi elvek és a hazai egyházi keretek között a valóságban megvolt. Az eltérés Béza és a tarcaliak között éppen azért lényeges, mert általa bepillantunk a hazai egyházalkotmány rendjébe. Nem utolsó sorban pedig érdekes az az egyházalkotmányi elgondolás, amivel a magyar reformátorok a Béza által képviselt genfi alkotmány lényegét a magyar egyházakra alkalmazták.

A genfi egyház presbiteriális alkotmánya ugyanis a magyar egyházi életben a tarcaliak szerint akként érvényesül, hogy az anyaszentegyház igazgatását szintén a »presbiterek« végzik, »akik kiváltképpen így neveztettek, mintha tanácsokat avagy öregeket mondanál... kiknek gyülekezeteket Krisztus Ecclesiának nevezze«. (V. 20. v. ö. még V. 13. is!) Néhány lappal odább pedig erről az ekklezsiáról olvassuk, hogy »építéletű embereknel nyilván vagyon, hogy a Krisztus erről beszélván... az Ecclesiának nevén Synedriumot avagy Presbytériumot, az egyházi tanácsnak gyülekezetit értette«. (V. 27.) A magyar egyházat tehát egy a vénekből álló tanács kormányozza, akik egyébként papok valának, de tanácsukba nem valamennyi pap, hanem csak az ideválasztottak tartoznak, amint azt az V. 20. art. közelebbről szintén megszabja. A presbyter kifejezésnek az értelme a tarcaliaknál e két artikulus alapján teljesen világos, semmi zavaros nincsen bennük, egyszerűen a tiszáninneni fraternitások szeniorait jelöli.

Másrésről a puritánusok teljesen szövegszerűen és a szavak valódi értelmének megfelelően fordítottak, mint akik a református egyházalkotmány eszmekörében tökéletesen tájékozottak voltak.

Először is az általuk készített magyar fordításban nincs szó egyetlen egy esetben sem a »papság«-ról vagy a »papok testület«-éről, ellenben szó van presbyterekről, azután presbytériumról és különlegesen egyháztanácsról. Még pedig mindeme kifejezések megtalálhatók az V. rész 13., 20., 21., 24., 25., 26., 27. és 30. artikulusaiban.

A már fentebb megtárgyaltakon kívül a 21. art. a »presbyterek tanácsában vagy gyűlésében« intézendő ügyek rendjéről szól. »Megismerjük azért szükségesnek lenni, hogy legyen valaki az atyafiak közül, ki a presbiteri gyülekezetet egybe gyűjtse, az dolgot, kiről végezni kell előhozza« stb. és »akár

antistesnek, akár séniornak, akár bírónak, akár igazgatónak, akár intendensnek» nevezhető.

A 24. art. a presbíterek tisztének részeiről beszél, melyek 1. a törvényes rend alkalmazása, 2. az ellene vétő lelkipásztorok és egyházi szolgák fegyelmezése, 3. újítások rendezése úgy dogmatikus, mint liturgikus viszonylatban, melyeknél nemcsak a presbíterek dönthetnek, de »az több lelkipásztoroktól és egyházi szolgáktól« is kérhető tanács, 4. tisztük végül a »megholt lelkipásztorok, egyházi szolgák, diakónusok« helyébe újak választása. A 3. és 4. pont tehát különösképpen megvilágítja, hogy a presbíterek alatt általában a papokat-e vagy külön tiszttel felruházott »presbítereket« értenek-e a tarcaliak? (V. ö. még a következő 25. art.-al.)

A 25. art. a lelkészek választásának megerősítéséről és ordinálásáról szól, amelynél »a keresztyén magistrátusnak... egyező értelmét és a községnek javallását, a Presbytériumnak méltóságával és könyörgésekkel összekötjük«, — rendelik a tarcaliak. Ahol, aki egyéb kánonaink (pl. a Majoresnek a presbíterek kollégiumára vonatkozó) rendelkezéseit ismeri, magától kitalálja, vajjon mit és kiket értettek a tarcali atyák presbitérium alatt, amikor ordináltak vagy papot választottak? Semmiesetre sem »általában a papságot«.

A 26. art. a fegyelmezésről kimondja, hogy csak lelki büntetést alkalmazhatnak a presbíterek. Az egyházi ügyek, melyeknek »eligazítása a presbytériumra tartozik«, háromfélék. Az első csoportba a tan, a másodikba az erkölcs, a harmadikba az egyházigazgatás ellen felmerülhető vétségek tartoznak. Az orvoslás első módja a »Presbytérium« előtt való intés, »hogya lehet megtérjenek az emberek az ördögnek töriből«. A tarcaliak eme artikulusával kapcsolatban csak egyetlen kérdésünk lehet: felállította-e ez az 1562-iki zsinat azt a presbitériumot, mely a református egyház jog rendelkezései szerint ilyen ügyekben intézkedni jogosult volt? Ha pedig nem, amint az közismert, akkor itt is csak arról az egyetlen presbitériumról és nem a papok testületéről van szó, amelyről elég bőséges adat beszél egyéb kánonainkban is.

A 27. art. tulajdonképpen az előzőnek folytatása vagyis a presbitériumi intést, »mikor kívántatik, követi az ekkleziái gyülekezetből való kitiltás«, »tudniillik az egyházi tanácsnak sententiája«, melynek hatalma »Istennek nyilvánvaló beszé-

dén« az »igaz egyházi tanácsoknak« adatott. Mindenki ismeri annyira a református egyházjogot, hogy ne tudná, miszerint benne az exkommunikációt tényleg a presbitérium gyakorolja s ha a puritánusok ebben a szakaszban a presbitériumot egyháztanácsnak fordították, teljesen szakszerű hozzáértéssel és éppen nem csalafinta módon jártak el. Továbbmenőleg azonban a tarcali atyák intenciója ellen sem vétettek, mert a 16. században náluk ugyanaz a presbitérium, amit ők alkottak meg, volt erre az illetékes és nem a »papok testülete«. Kitetszik pl. Szegedi Kis István fejtegetéseiből, hogy az exkommunikációra egy szűkebb »senatus ecclesiasticus« vagy másként »presbyterium« a hivatott (»potestas excommunicandi penes Ecclesiam est, quae *deligit sibi* velut senatum ecclesiasticum, cui potestatem hanc excommunicandi committit exercendam«) azonképpen, amint azt a tarcali cikkek szerint a tiszánineni atyák is megalkották.

A 30. art. szerint a börtönt hasonlóan ez a tanács és a magisztrátus rendeli el.

Nem egyetlenegy artikulusban, hanem többenél fordult elő tehát, hogy a puritánusok a presbitériumot egyháztanácsnak és nem papságnak, valamint a »presbyter«-t szintén presbiternek és nem papnak fordítják. Akiket pedig ők presbiternek neveznek, azok ugyan papok voltak, de a megfelelő artikulusokból az is kiderül, hogy *különleges egyházkormányzati hatáskört betöltő lelkipásztorok voltak.*

A tarcali cikkek ennél fogva nem gyengítik a hazai presbitériumra vonatkozó megállapításainkat, hanem inkább megerősítik. Zavar és csalafintaság csak akkor van bennük, ha valaki tájékozatlan afelől, hogy akár a kánonjog, akár különlegesen a ref. egyházjog rendelkezései szerint, kiknek milyen egyházkormányzati tevékenység jutott osztályrészül? Ha valaki például azt képzei, hogy a kiközösítést a református egyházjog szerint a zsinat végezte és nem valamely hatóság, mely bírói tiszttel volt felruházva, az természetesen presbitérium alatt zsinatot vagy tetszése szerint akármi mást érthet.

A tarcali cikkek fordításában a puritánusok érthetően megmagyarázták, kiket értenek presbitereknek. Semmiesetre sem papokat elsőrenden, hanem »mintha tanácsokat vagy öregeket mondanál« (két helyen is). Ennél világosabban nem lehet a református egyházjog nyelvén beszélni.

A tarcali egyházalkotmány különössége éppen abban rejlik, hogy az ókori keresztyén egyházalkotmányt restaurálta ilyen papi kollégiumok megalkotásával akként, hogy Tarcalon egyidejűleg a genfi egyházalkotmány presbiteriális berendezésével is azonosítani tudta. Nemcsak szellemes ötlet volt ez, de hazai reformátoraink egyuttal tényleg a keresztyén egyházjog évszázados magját ragadták meg, — amit minden hozzáértőnek el kell ismernie!⁸

⁸ Azt hiszem, szükségtelen részletesebben megindokolnom, hogy amikor a Tiszáninnen is megmaradt középkori fraternitási rendszert a tarcali cikkekben presbiteriális irányban átdolgozták, tulajdonképpen annak egy újszerű, de mindenképpen a reformatori egyházalkotmány értelmében való eszmei beállítását célozták. Amivel e középkori eredetű, szabad egyháztársadalmi szervezetek egyidejűleg jogi beállítottságú, egyházalkotmányi keretté lettek. Béza munkája elfogadásának, egyuttal a tarcali zsinatnak voltaképpen ebben van a jelentősége. Ha ezen a zsinaton a tiszáninnyi fraternitások nem társultak volna akként, hogy szénior-kollégiumaikat egyesítve a Béza-féle presbiteriumot központi kormányzervül felállították, — nem lett volna értelme sem a tarcali cikkeknek, sem az egész zsinatnak, mert akkor a fraternitási rendszeren lényegében semmi változás nem történt volna. Szerencsére a cikkekben adott részletes magyarázatok, nem kevésbé más történelmi adatok (pl. a presbiteriumok gyűléseinek emlékei) eléggé bizonyítják, hogy ezt a presbiteriumot a tarcali zsinaton tényleg megalkották. Elnökét is kijelölték, csak a nevét nem állapították meg. L. V. 21. art.

